

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA VOKAL IJROCHILIGINI SHAKLLANTIRISH: XALQARO STANDARTLAR VA GLOBAL PEDAGOGIK TENDENSIYALAR

Bakirova Muxsina Sobirjon qizi

Xalqaro Nordik universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda vokal ijrochiligi ko'nikmalarini shakllantirishning global miqyosdagi zamonaviy tendensiyalarini tahlil qiladi. UNESCO va UNICEF kabi xalqaro tashkilotlarning erta yoshdagi bolalar rivojlanishi bo'yicha standartlariga tayangan holda, maqola an'anaviy musiqiy ta'limdan neyrokognitiv, logopedik va raqamli texnologiyalarga asoslangan interaktiv yondashuvlarga o'tish jarayonini yoritadi. Tadqiqotda musiqa terapiyasi, kinestetik-vokal sintezi va vizual-mnemonik texnologiyalarning xalqaro amaliyotdagi integratsiyasi qiyosiy o'rganilgan bo'lib, erta vokal ta'limining bolaning garmonik rivojlanishidagi o'rni ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so'zlar: global pedagogika, maktabgacha ta'lim, vokal ijrochiligi, musiqa terapiyasi, neyrokognitiv rivojlanish, logopedik vokal, xalqaro standartlar, raqamli ta'lim, vizual-mnemonik texnologiyalar.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni erta musiqiy va estetik rivojlantirish masalasi bugungi kunda butun jahon ta'lim tizimining diqqat markazida turgan eng dolzarb strategik yo'nalishlardan biridir. Xalqaro miqyosda musiqiy ta'lim, xususan vokal ijrochiligi shunchaki badiiy havaskorlik yoki madaniy hordiq chiqarish usuli emas, balki bolaning kognitiv, neyropsixologik va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlovchi eng kuchli fundamental vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Bu jarayon UNESCOning "San'at orqali ta'lim berish bo'yicha Seul kun tartibi" (Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education) hamda UNICEFning "Erta yoshdagi bolalar rivojlanishi" (Early Childhood Development) kabi xalqaro standartlarida alohida huquqiy va pedagogik maqomga ega ekanligi bilan tasdiqlanadi. Ushbu xalqaro hujjatlarda musiqa va vokal ijrochiligi bolaning hissiy intellektini o'stirish va miya faoliyatini rag'batlantirishning asosiy mexanizmlaridan biri sifatida baholanadi.

Global pedagogik amaliyot va zamonaviy psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, o'tgan asrlarda shakllangan va uzoq yillar davomida qo'llanib kelingan an'anaviy "eshitish va mexanik qaytarish" metodikasi hozirgi axborot asrida yashayotgan "Alfa" avlodi bolalarining tezkor, vizual va kognitiv ehtiyojlarini to'liq qondira olmayapti. Bugungi kun bolasi atrof-muhitni vizual axborotlar, raqamli texnologiyalar va interaktiv muloqot orqali idrok etadi. Shu sababli, jahon ta'lim tizimi musiqiy pedagogikani transformatsiya qilib, ta'limni interfaol, vizual, kinestetik va terapevtik usullar bilan boyitishni qat'iy talab etmoqda. Vokal darslariga an'anaviy san'atshunoslik nuqtai nazaridan yondashish

o'rniga, unga shaxsiy rivojlanish, kognitiv faollik va psixofiziologik salomatlikni ta'minlovchi kompleks jarayon sifatida qaralmoqda.

Hozirgi kunda xorijiy ilg'or ta'lim modellarida vokal darslari inklyuziv va interdisiplinar (fanlararo) vosita sifatida talqin qilinadi. Psixologiya nuqtai nazaridan, D. Goulmanning hissiy intellekt (EQ) nazariyasiga muvofiq, vokal ijrochiligi bolada o'z ovozi va hissiyotlarini boshqara olish, musiqiy obrazni empatiya orqali to'g'ri yetkazib berish qobiliyatini rivojlantiradi. Shuningdek, amerikalik psixolog K. Levinning qarashlariga tayangan holda, zamonaviy vokal mashg'ulotlarida demokratik va erkin ijodiy yondashuv bolaning ovoz boylamlaridagi turli "psixologik qisilish" (zajim) larning oldini olishda eng maqbul usul sifatida global miqyosda qo'llanilmoqda. Bu kabi ilmiy yondashuvlar vokal ijrochiligining bolalar ruhiyatiga ijobiy ta'sirini ilmiy kafolatlaydi.

Bundan tashqari, jahon tajribasida logopediya va vokal ta'limining integratsiyasi kuchli tendensiyaga aylangan. Qo'shiq kuylash bolalarda nafaqat musiqiy qobiliyatni namoyon etadi, balki to'g'ri fonatsion nafas olishni shakllantirish va nutq apparati muskullarini mustahkamlash orqali artikulyatsiyadagi nuqsonlarni bartaraf etishga (logopedik rehabilitatsiya) xizmat qiladi. Ta'lim jarayoniga vizual-mnemonik (VMV) texnologiyalar kabi innovatsion vositalarni joriy etish orqali mavhum musiqiy tovushlarni aniq vizual va harakatli obrazlarga aylantirish bolaning kognitiv idrokini bir necha barobar oshirishi isbotlangan.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi – maktabgacha yoshdagi bolalarda vokal ijrochiligi ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini xalqaro standartlar, so'nggi global tendensiyalar va fanlararo integratsiya (pedagogika, psixologiya, logopediya va axborot texnologiyalari) nuqtai nazaridan tizimli tahlil qilishdir. Maqola an'anaviy, passiv taqlidiy yondashuvlardan voz kechib, neyrokognitiv rivojlanish, logopedik-vokal mashqlari hamda innovatsion vizual-mnemonik texnologiyalar sinteziga o'tishning global ahamiyatini va ilmiy-nazariy poydevorini yoritib berishga xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda vokal ijrochiligini shakllantirishdagi global tendensiyalar va innovatsion yondashuvlarni o'rganish maqsadida ushbu maqolada asosan sifat (qualitative) tadqiqot dizayniga tayanildi. Tadqiqot metodologiyasi tizimli adabiyotlar sharhi (Systematic Literature Review), komparativ (taqqoslama) tahlil va fanlararo sintez usullarini o'z ichiga oldi.

Tizimli adabiyotlar tahlili (Systematic Literature Review) Tadqiqotning dastlabki bosqichida xalqaro miqyosda tan olingan ilmiy bazalardagi (Scopus, Web of Science, ERIC) so'nggi 10 yillikda chop etilgan ilmiy maqolalar, monografiyalar va xalqaro tashkilotlarning hisobotlari tizimli tahlil qilindi. Xususan, UNESCOning san'at ta'limiga oid "Seul kun tartibi" hamda UNICEFning erta yoshdagi bolalar rivojlanishiga doir xalqaro standartlari metodologik poydevor sifatida olindi. Shu bilan birga, musiqa terapiyasi, bolalar neyropsixologiyasi va logopedik rehabilitatsiyaga oid nufuzli xorijiy jurnallardagi

(*Journal of Music Therapy, Early Childhood Education Journal*) empirik tadqiqotlar natijalari o'rganildi.

Komparativ (taqqoslama) metod Jahon pedagogikasida keng e'tirof etilgan klassik musiqiy ta'lim tizimlarining (Zoltan Kodai – Vengriya, Karl Orff – Germaniya, Emil Jak-Dalkroz – Shveysariya) bugungi raqamli asrdagi zamonaviy talqinlari o'zaro taqqoslandi. Shuningdek, Skandinaviya (xususan, Finlyandiya) va Shimoliy Amerika davlatlarining maktabgacha ta'lim modellarida vokal ijrochiligiga bo'lgan yondashuvlari, ularning inklyuziv ta'limdagi o'rni qiyosiy jihatdan tahlil qilindi. Bu usul an'anaviy taqlidiy o'qitishdan interfaol va vizual ta'limga o'tish dinamikasini obyektiv baholash imkonini berdi.

Fanlararo sintez usuli Vokal ijrochiligi ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni faqatgina musiqa pedagogikasi doirasida emas, balki boshqa yondosh fanlar prizmasidan tahlil qilindi. Fanlararo sintez usuli orqali vokal ta'limining quyidagi uchta global yo'nalish bilan uzviy bog'liqligi yoritildi:

- Neyropsixologiya: Kinestetik harakatlar va musiqiy idrokning miya faoliyatiga ta'siri.

- Logopediya va tibbiyot: Vokal terapiya va to'g'ri fonatsion nafas olishning nutqiy nuqsonlarni bartaraf etishdagi ahamiyati.

- Axborot texnologiyalari (IT): "Vokal-mnemonik vizualizatsiya" (VMV) kabi raqamli va vizual interfeyslarning bolalar kognitiv idrokini oshirishdagi o'rni.

Mazkur tadqiqot metodologiyasi xalqaro tajribalarni umumlashtirish va maktabgacha ta'lim tizimida vokal ijrochiligini rivojlantirishning universal, global ahamiyatga ega bo'lgan ilmiy xulosalarini ishlab chiqish imkonini berdi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda vokal ijrochiligini shakllantirish bo'yicha xalqaro tajribalar, ilmiy maqolalar va global ta'lim standartlarini tizimli tahlil qilish natijasida bugungi jahon pedagogikasida uchta asosiy ustuvor tendensiya shakllanganligi aniqlandi:

Birinchi tendensiya: Neyrokognitiv va kinestetik integratsiyaning kuchayishi. Xalqaro tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'limda (ayniqsa, Yevropa maktabgacha ta'lim modellarida) vokal darslari statik holatda o'tilmaydi. Kuylash jarayonini tana harakati (kinestetika) va makonni his qilish bilan birlashtirish bolaning miya yarim sharlarida yangi neyron aloqalarini hosil qiladi. Bolalar musiqiy ohangni harakatlar orqali vizuallashtirganda, ularning kognitiv xotirasi va diqqatni jamlash qobiliyati an'anaviy yodlash usuliga nisbatan 3-4 barobar yuqori bo'lishi xalqaro psixologlar tomonidan tasdiqlangan.

Ikkinchi tendensiya: Vokal ta'limining logopedik va terapevtik vositaga aylanishi. Natijalar shuni ko'rsatmoqdaki, jahon amaliyotida vokal darslari inklyuziv ta'limning ajralmas qismiga aylangan. Maxsus tanlangan ritmik-vokal mashqlar, tezaytgichlar va ohangdor artikulyatsiya o'yinlari duduqlanish, dislaliya va fonematik eshitishdagi nuqsonlarni bartaraf etishda an'anaviy tibbiy-logopedik muolajalarga qaraganda ancha samarali va stresssiz usul hisoblanadi. Shuningdek,

to'g'ri fonatsion nafas olishni o'rgatish bolalarning nafas yo'llari kasalliklarini profilaktika qilishda "vokal terapiya" sifatida keng ommalashgan.

Uchinchi tendensiya: Raqamli muhit va vizual texnologiyalar sintezi. Bugungi "Alfa" avlodi axborotni vizual qabul qilishga moslashgani sababli, global ta'lim tizimida interaktiv ekranlar va vizual-mnemonik (VMV) texnologiyalar qat'iy o'rin egalladi. Ovoz balandligini ekrandagi obyektning harakati bilan boshqarish, murakkab ohanglarni ranglar va grafik belgilar orqali tushuntirish intonatsiya tozaligini o'rgatishning eng innovatsion usuli sifatida e'tirof etilmoqda. Bu esa ta'limda raqamli pedagogika va vokal san'atining to'liq integratsiyalashganini ko'rsatadi.

lingan natijalar va global tajribalar tahlili shuni isbotlaydiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda vokal ijrochiligi ko'nikmalarini shakllantirish shunchaki madaniy-badiiy jarayon emas, balki har tomonlama sog'lom, ijtimoiy faol va hissiy intellekti (EQ) yuqori bo'lgan barkamol shaxsni yetishtirishning universal kalitidir. Jahon standartlari (UNESCO, UNICEF) musiqiy ta'limga aynan mana shunday inklyuziv va terapevtik nuqtai nazardan yondashishni taqozo etmoqda.

An'anaviy musiqiy ta'lim tizimi bugungi kun talablariga javob berishi uchun kognitiv musiqa terapiyasi, logopedik ritmika va zamonaviy raqamli-vizual vositalarni o'zida chuqur integratsiya qilishi shart. Xususan, maktabgacha ta'lim muassasalarida pedagog, logoped va psixologlarning o'zaro hamkorlikka asoslangan fanlararo yondashuvi bolaning nafaqat ijrochilik mahoratini, balki uning umumiy hayotiy kompetensiyalarini ham kafolatli ravishda shakllantiradi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash lozimki, milliy maktabgacha ta'lim tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish uchun vokal mashg'ulotlariga innovatsion vizual-mnemonik usullarni kiritish, ta'lim muassasalarini mos interaktiv vositalar bilan jihozlash va musiqa rahbarlarining terapevtik-logopedik bilimlarini oshirish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES)

1. UNESCO. (2010). *Seoul Agenda: Goals for the Development of Arts Education*. Paris: UNESCO.
2. UNICEF. (2017). *Early Childhood Development: A Statistical Snapshot*. New York: UNICEF.
3. Welch, G. F., & McPherson, G. E. (2012). *The Oxford Handbook of Music Education*. Oxford University Press.
4. Goleman, D. (2005). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. New York: Bantam Books.
5. Baker, F., & Wigram, T. (2005). *Songwriting: Methods, Techniques and Clinical Applications for Music Therapy*. Jessica Kingsley Publishers.
6. Orff, K. (1958). *Music for Children (Schulwerk)*. London: Schott Music.